

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Společné rodinné aktivity jako posilování sounáležitosti rodiny

Jana Kopečná

Bakalářská práce

2017

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jana Kopečná**
Osobní číslo: **H14256**
Studijní program: **B6107 Humanitní studia**
Studijní obor: **Humanitní studia**
Název tématu: **Společné rodinné aktivity jako posilování sounáležitosti rodiny**
Zadávající katedra: **Katedra věd o výchově**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce se bude zabývat aktivitami, které dělají členové rodiny společně k udržení a posílení rodinné sounáležitosti. Práce bude teoreticko-empirického charakteru. V teoretické části se bude věnovat charakteristikám rodiny i volného času a jejich klasifikaci. V praktické části bude využito kvantitativní výzkumné šetření. Data budou získána prostřednictvím dotazníku vlastní konstrukce, který bude předložen rodičům žáků základních škol z úplných rodin. Cílem bude zjistit, jakými aktivitami rodiče nejčastěji posilují rodinné vazby a jaká je odezva ze strany dětí. Práce poskytne náhled do aktuálních způsobů trávení volného času v rámci rodiny.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

MATĚJČEK, Zdeněk. Co, kdy a jak ve výchově dětí. Vyd. 6. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0519-7

PÁVKOVÁ, Jiřina. Pedagogika volného času. 3., aktualiz. vyd. Praha : Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-423-6

REYUS, Eva. Jak s dětmi trávit volný čas. Vyd. 2. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-412-5

SOBOTKOVÁ, Irena. Psychologie rodiny. 2., přeprac. vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-250-8

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Marcela Ehlová, Ph.D.**

Katedra věd o výchově

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2016**

Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2017**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

Ing. Jaroslav Myslivec, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2016

Prohlášení autora

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Dolní Rovni dne 23. 3. 2017

Jana Kopečná

Poděkování

Touto cestou bych chtěla poděkovat paní PhDr. Marcele Ehlové za pomoc a odborné vedení během psaní mé bakalářské práce. Dále děkuji všem respondentům, kteří se podíleli na praktické části práce.

Kopečná Jana

ANOTACE

Bakalářská práce se zabývá aktivitami, které dělají členové rodiny společně k udržení a posílení rodinné sounáležitosti. Práce je teoreticko-empirického charakteru, přičemž teoretická část je věnována charakteristikám rodiny i volného času a jejich klasifikaci. Praktická část je založena na kvantitativním výzkumném šetření. Data jsou získána pomocí dotazníku vlastní konstrukce, který byl předložen rodičům žáků základních škol z úplných rodin.

KLÍČOVÁ SLOVA

volný čas, rodinné aktivity, úplná rodina, výchova, psychologie rodiny, rodinné rituály

TITLE

Family activities to sustain family unity

ANNOTATION

This thesis deals with activities that make family members together to sustain and strengthen family unity. The work is theoretical and empirical, the theoretical part is devoted to the characteristics of the family and leisure time and their classification. The practical part is based on quantitative research study. The data are collected using a questionnaire of my own design, which was presented to the parents of primary school pupils from two-parent families.

KEYWORDS

leisure, family activities, parent family, education, family psychology, family rituals

Obsah

Úvod.....	9
TEORETICKÁ ČÁST	11
1 Rodina	11
1.1 Struktura rodiny	12
1.2 Funkce rodiny	12
2 Rodičovství	14
2.1 Role matky	15
2.2 Role otce	15
2.3 Úplná rodina.....	16
3 Výchova	18
3.1 Typy výchovy	19
3.2 Výchovná prostředí	19
4 Volný čas.....	21
4.1 Historický vývoj výchovy ve volném čase	21
4.2 Funkce volného času	23
4.3 Rodina a volný čas	23
4.4 Volnočasové aktivity.....	24
4.5 Technologie vs. osobnostní rozvoj.....	25
5 Rodinné rituály.....	27
PRAKTICKÁ ČÁST.....	28
6 Charakteristika výzkumného šetření	28
6.1 Cíl výzkumného šetření a stanovení hypotéz.....	28
6.2 Metody výzkumu	29
6.3 Výzkumný soubor	29
6.4 Realizace výzkumu	29
6.5 Analýza a interpretace dat.....	30
6.6 Statistické ověření hypotéz	38
6.7 Závěr výzkumu	43
6.8 Diskuze.....	44
Závěr	45
Seznam použité literatury.....	47
Přílohy.....	49

Úvod

Tématem bakalářské práce je rodinná sounáležitost, která by měla být cílem každé rodiny. Soudržnosti rodiny napomáhá děláním různých aktivit všech členů společně a tyto aktivity jsou rovněž předmětem mé práce. Dle mého názoru je toto téma stále aktuální, neboť přibývá rozvodovosti a zvyšuje se věk prvorodiček, čímž dochází i k poklesu počtu nově narozených dětí. Zvyšující se věk prvorodiček bývá zapříčiněn i rozšířenými možnostmi v budování kariéry v tomto století. Tyto a jiné aspekty bezpochyby ovlivňují velikost i soudržnost rodiny.

Zaměřila jsem se na úplné rodiny s dětmi ve věku od šesti do patnácti let. Úplná rodina se v tomto případě vyznačuje soužitím obou rodičů s alespoň jedním dítětem v již zmíněném věku. Pro mé výzkumné účely není důležité, zda je pár sezdán či nikoliv. K výběru tohoto tématu mě přivedla vysoká rozvodovost manželství a s ní spojená péče o děti, zajímá mě, jestli rodiče i děti chtějí udržovat rodinu pohromadě, případně jak se na tom aktivně podílejí.

Cílem práce je zjistit, zda rodiče investují čas do aktivit, které by mohly sloužit jako prevence před rozpadem rodiny. Pokud ano, ráda bych zmonitorovala, o jaké aktivity se jedná konkrétně. V dotazníkovém šetření jsem se zaměřila především na aktivity přinášející určité potěšení a zábavu, tedy na sport, kulturní akce a jiné koníčky. Za velmi důležitou považuji také oblast rodinných rituálů. Tyto rituály totiž obvykle nespojují pouze rodinu nukleární, ale také rozšířenou. V tomto směru mě zajímá, zda se uzavírá nukleární rodina do sebe nebo zda spolupracuje i s rozšířenou rodinou například při hlídání dětí.

V teoretické části vymezuji základní pojmy související s rodinou, čím se rodina vyznačuje, specifikuji význam rodiny pro vývoj dítěte a základní funkce rodiny. Dále klasifikuji výchovné styly. Zmiňuji se rovněž o různých faktorech ovlivňujících vývoj dítěte mimo rodinu, jako je například škola, vliv vrstevníků, aj. V neposlední řadě se zabývám volným časem dětí, tím co je pro ně přínosné a naopak, jak se tyto požadavky mění postupně s věkem dítěte.

V praktické části provádím kvantitativní výzkumné šetření pomocí dotazníku vlastní konstrukce, který jsem rozdávala rodičům dětí ve věku od šesti do patnácti let. Dotazník

obsahuje celkem dvanáct otázek. Zaměřila jsem se pouze na úplné rodiny, neboť mne zajímá vliv obou rodičů a jejich spolupráce při výchově dítěte. V neposlední řadě zjišťuji, zda rodiče spolupracují při výchově i s rozšířenou rodinou, zda svěřují děti na hlídání prarodičům nebo udržují nějaké rodinné rituály vedoucí ke stmelení širšího rodinného kruhu.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Rodina

Rodina je bezpochyby základním pilířem společnosti. Vymezení tohoto pojmu se v minulosti mnohokrát měnilo, a s ním i popis jednotlivých funkcí rodiny. Protože je rodina velmi širokým pojmem, existuje pro ni také řada definic, které jsou více či méně odlišné podle zaměření příslušného oboru.

V Pedagogickém slovníku (Průcha a kol., 2008) je rodina vymezována jako nejstarší společenská instituce, která plní socializační, ekonomické, sexuálně-regulační, reprodukční a další funkce. Vytváří určité emocionální klima, formuje interpersonální vztahy, hodnoty a postoje, základy etiky a životního stylu.

Podíváme-li se ale na rodinu jako na určitou spleť sítí vztahů, pak nám bude bližší deskripce od Krause a Poláčkové (2001), kteří považují rodinu současnosti za institucionalizovaný sociální útvar nejméně tří osob, mezi nimiž existují rodičovské, příbuzenské nebo manželské vazby. Uvádějí také, že základem rodiny ve všech dosud známých společnostech je muž a žena, žijící v nějaké formě manželství či partnerství. Výchozím znakem každé rodiny je dále existence nejméně jednoho dítěte bez zřetele na jeho věk.

O důležitosti zakládání a fungování v rodině svědčí i některé výzkumy. Výsledky těchto šetření rozebírá Pelikán (2004) a jasně z nich vyplývá, že člověk se neobejde bez sociálních kontaktů. Výzkumy zde ukazují, že šťastnější jsou lidé, kteří založili rodinu, než ti, kteří zůstali sami, a to i přes mnohé problémy, které s sebou občas rodinný život přináší. Dále se zjistilo, že přes starosti s dětmi jsou mnohem šťastnější lidé, kteří pečují o děti než lidé bezdětní, mající zdánlivě více času a prostoru pro sebe.

1.1 Struktura rodiny

Dříve bylo zvykem, že žilo několik generací rodiny pospolu. Bylo obvyklé, že děti byly vychovávány nejen rodiči, ale i prarodiči, praprarodiči, tetami nebo i jinými příbuznými. Udržení sounáležitosti rodiny, široké rodiny, tedy nebylo tak obtížné, jako v dnešní době.

V dnešní době se rodina dá rozdělit do dvou základních skupin, a to na rodinu nukleární a rodinu rozšířenou. Nukleární rodina je tvořena párem rodičů, ať už sezdaných či nikoli, a jejich dětmi (zpravidla alespoň jedno). Do rozšířené rodiny se řadí další pokrevně nejbližší příbuzní, tedy prarodiče, strýcové, tety a další. Dle mého názoru je nesmírně důležité udržovat tyto vztahy živé a zajímat se o funkčnost rodiny jako jakéhosi systému, ne pouze o život jednotlivců žijících pod jednou střechou.

Jak uvádí Možný (2011), dnes se nelpí na udržení rodiny především z důvodu poklesu ekonomického tlaku. Dříve byla brána rodina jako společenství majetku a sdílené hospodářství, jehož základem byla domácnost vlastníci dům. Toto drželo pohromadě generace v manželských párech. Avšak s rozpadem tradičních hodnot a postupující industrializací se rozpadají i tyto svazky, a proto mnohdy vidíme rodiny rozpadlé.

1.2 Funkce rodiny

Rodina odjakživa plnila řadu funkcí. Je vůbec prvním společenským systémem, do něhož jedinec přichází, jehož se stává členem. Rodina by měla být podnětným prostředím a kvalitním citovým zázemím, a umožňovat tak zdravý a plnohodnotný vývoj dítěte.

Dítě totiž považuje svou příslušnost k rodině za samozřejmost, která zároveň funguje jako emoční zázemí i opora jeho osobní prestiže. Rodina dítěte v prepubertálním věku uspokojuje většinu jeho potřeb. Vztahy k rodičům jsou stále velmi silné a postupně se dále diferencují. Školák začíná chápat mnohé rodičovské postoje a jejich motivaci, umí se v rodinných vztazích lépe orientovat. Pro rodinné soužití je důležité, že děti tohoto věku umí lépe než dřív ovládat svoje emoční projevy i chování. Stávají se tak přijatelnějšími partnery, s nimiž se lze snáze domluvit, a kteří snesou větší zátěž (Vágnerová, 2005).

Mnoho dalších činností, které rodina zajišťuje, zmiňuje Kraus a Poláčková (2001): zabezpečuje své členy hmotně, pečuje o zdraví, výživu a kulturní návyky svých členů, vytváří specifické socializační a výchovné prostředí pro děti, předává jim kulturní dědictví, vštěpuje jim morální postoje, ovlivňuje je, usměrňuje, chrání a podporuje.

Z pohledu společnosti se pak dají funkce rodiny rozdělit na biologicko-reprodukční, sociálně-ekonomické, socializačně-výchovné a sociálně-psychologické. Kraus a Poláčková (2001) tyto funkce dále popisují:

- Biologicko-reprodukční funkce má význam jak pro společnost, tak pro jedince, kteří rodinu tvoří. Má-li společnost zabezpečit perspektivy svého rozvoje, potřebuje stabilní reprodukční základnu.
- Rodina je chápána jako významný prvek v rozvoji ekonomického systému společnosti, stává se spotřebitelem, na němž je současný trh závislý. V rámci rodiny pak funguje jisté přerozdělování, které má významný sociální charakter, neboť rodina se v tomto případě chová jako autonomní systém s výraznými prvky solidarity.
- Socializačně-výchovná funkce je jednou z nejdůležitějších funkcí z psychologického hlediska. Rodina je první sociální skupinou, která učí dítě přizpůsobovat se sociálnímu životu, osvojovat si základní návyky a způsoby chování běžné ve společnosti, připravuje děti na vstup do praktického života.
- Významnou funkci má rodina v oblasti sociálně-psychologické podpory svých členů. Rodinná komunita vytváří specifické sociální klima, v němž má významnou úlohu citová složka, utváření a udržování vědomí sounáležitosti, že jsem akceptován, uznáván a hodnocen.

Je tedy patrné, že rodina má velmi mnoho funkcí, a proto je nezbytné nejen pro jedince, ale i pro celou společnost její korektní fungování.

2 Rodičovství

Na počátku vzniku každé rodiny jsou dva lidé, kteří se rozhodnou přivést na svět potomka, proto si v této kapitole přiblížíme aktuální stav společnosti v oblasti rodičovství. Novodobá společnost nelpí na zakládání rodiny, vznikají nové trendy v podobě single žijících lidí, klesají počty uzavřených manželských svazků, klesá také porodnost. Ženy nabyly stejných práv jako muži, a využívají možnosti kariérního vzestupu, což bohužel vede k tomu, že stoupá věk prvorodiček a snižuje se množství nově narozených dětí.

Dalším důvodem, který zapříčiňuje snižující se porodnost, může být i špatná ekonomická situace. S tím přímo souvisí nesamostatnost mladých lidí, kteří se vzdávají života s rodiči mnohdy až po třicátém roku života, a necítí se být zatím připraveni na založení vlastní rodiny. Jak píše Matějček (2007, s.11): *„Člověk musí být dostatečně vyspělý, aby se stal rodičem, musí se vzdát života před rodičovstvím a přijmout zodpovědnost za druhé.“* Ekonomické příčiny shledává v přeměně českých rodin také Maříková (2000), která upozorňuje na transfer majetku, peněz a také na prohlubující se propast mezi sférou bohatých lidí a lidí žijících pod hranicí chudoby.

Zajímavé je srovnání naší kultury s kulturami v jiném čase i místě, které poskytl Matoušek (2003). Ve své publikaci srovnává naši kulturu s jinými historickými kulturami i se současnými kulturami existujícími jinde ve světě a dochází k závěru, že naše kultura zdůrazňuje vliv rodičovské péče na utváření povahy dítěte i vliv rodiny na duševní rovnováhu dospělého, avšak stále méně vyžaduje, aby jedinec rodinu zakládal. Je totiž možné zakotvit individuální totožnost v profesi, v zájmech, v rekreačních činnostech. Patřit do rodiny už tedy není nezbytné, jak tomu bylo ve středověku.

Na tuto myšlenku nepřímo navazují i Cviková a Juráňová (2005), které uvádějí postřehy z médií, reklam, dětských knih a filmů. Mimo jiné je v nich také vyobrazeno chápání muže a ženy v rodině. Muž je v tomto případě obvykle silný, dominantní a cílevědomý budovatel světa, načež žena je rodině stále přístupná, obětavá, bez vlastní vůle a zájmů. Je to jistě velmi zjednodušený pohled na věc a v dnešní době již možná také zastaralý, avšak je třeba myslet i na toto typické prosté rozdělení rodičovských rolí.

Z jiného úhlu se na rodičovství dívá Vágnerová (2007), která popisuje rodičovství jako významný projev generativity dospělého věku. Rodičovství specifickým způsobem naplňuje

intimitu, neboť umožňuje vznik výlučné, hluboké citové vazby, která přetrvává po celý život. Představuje velkou životní zátěž, ale také psychosociální obohacení.

Odhodlat se k tomu být rodičem není tedy pro dnešní produktivní generaci prioritou. Rodičovství je stále odkládáno, s čímž souvisí i zvyšující se věk prvorodiček, a snižující se počet nově narozených dětí.

2.1 Role matky

Kapitolu zabývající se rodičovstvím je třeba rozšířit o zmonitorování jednotlivých rolí, tedy roli matky a otce. Matka je žena, která dítě porodila a obvykle je také osobou, která život dítěte nejvíce ovlivňuje. Zpravidla tráví s dítětem nejvíce času a má tak v rukou převážnou část výchovy.

Vágnerová (2005) uvádí, že role matky ani její chování se během celé doby rodičovství příliš nemění. Případné změny obvykle nastávají s nástupem dítěte do školy, ale to spíše ze strany dítěte nežli matky. Důvodem je vzrůstající fixace na vrstevníky a postupné odpoutávání se od matky. Matka přesto žije v těsném spojení s dětmi a stává se tak součástí jejich každodenního života. Zabezpečuje tělesné i psychické potřeby dětí, poskytuje jim jistotu a pocit bezpečí, reguluje míru stresu. Na druhou stranu kontroluje plnění povinností a dbá na žádoucí chování dětí, její zásahy se však mohou zdát stereotypní, načež dochází k poklesu matčiny autority.

Matka je ve většině případů oporou svým dětem až do konce života. Značnou část zkušeností, poznatků a zásad mají děti právě od ní a často její jednání napodobují. Matka by měla myslet také na to, že je, a nejspíš vždy bude, jistým vzorem.

2.2 Role otce

Přítomnost otce v rodině je nesmírně důležitá a jeho role je nezastupitelná stejně jako role matky. V dnešní době stále převažuje role muže jako hlavního živitele rodiny, a tak se obvykle na výchově dítěte nepodílí tak výrazně (resp. ne tak často) jako matka. Jeho

přítomnost však poskytuje rodině řád a jistoty a mnohdy představuje také větší autoritu než matka.

Otec většinou pracuje mimo domov, a proto se pro děti stává představitelem vnějšího světa a vyšších nároků a požadavků, které v tomto světě na dítě čekají. Otec tak rozšiřuje horizont dítěte a jeho seznamování se světem dospělých (Kraus, 2001).

Vágnerová (2005) zmiňuje, že otec doplňuje působení matky a občas vyrovnává problémy vyplývající z tohoto vztahu. Pro děti je zdrojem poznatků, podporuje jejich samostatnost, nezávislost, sebejistotu a sebedůvěru. Učí je respektovat pravidla, přijmout prohru, ovládat svoje emoce, spolupracovat a prosadit se v různých skupinách mimo rodinu, protože si s dětmi hraje podobným způsobem a přímo je instruuje, jak se v daných situacích chovat.

V dnešní době se ale stále častěji stává, že s dětmi zůstávají doma otcové, čímž se může značně prohodit role matky a otce. Otec v takovém případě řídí z větší části výchovu a zprostředkovatelem vnějšího světa se stává matka. Jistě by bylo zajímavé se po čase k tomuto tématu vrátit a porovnat následky této záměny rolí, a to především proto, že muži a ženy se obvykle liší svými nároky i jednáním s dětmi.

2.3 Úplná rodina

Pokud je v rodině matka, otec a alespoň jedno dítě, dá se hovořit o úplné rodině. Přítomnost obou rodičů je pro dítě zdrojem mnoha užitečných zkušeností. Jejich autorita stoupá, pokud spolu spolupracují a tvoří jakousi koalici.

Oba rodiče se také stávají představiteli možného partnerského vztahu. Děti se učí, jak takový vztah vypadá a jaká jsou pravidla jeho fungování. I špatné vztahy mohou brát děti jako normu. Ze vztahu rodičů děti čerpají jistotu pro své první kroky ve společnosti, učí se řešit konflikty a napětí v partnerském nebo jakémkoliv jiném mezilidském vztahu (Kraus, 2001).

Výlučnost vztahu pouze s jedním z rodičů může být proto velmi omezující. Rozpad rodiny představuje značnou zátěž, rozvodem rodičů děti ztrácejí jistotu existence rodinného zázemí. Mnohdy k této nejistotě přispívají rodiče svým jednáním, kdy snižují hodnotu

zavrženého partnera nebo soupeří o přízeň dítěte upouštěním ze svých požadavků (Vágnerová, 2005).

Čáp (1993) komentuje výsledky výzkumů, z nichž vyplývá, že neúplná nebo disharmonická rodina je horším předpokladem pro vývoj jedince než rodina úplná a harmonická, avšak není jediným činitelem. Nepříznivě nepůsobí ani tak sám vnějškový fakt neúplné rodiny, jako spíše psychologické skutečnosti, které s ním mohou být spojeny. Jak píše, mnoho autorů, psychologů a poradců zastává myšlenku, že konflikt v rodině (i utajovaný před dětmi, ale tím více vyvolávající tísnivou atmosféru) může být pro vývoj jedince škodlivější než fyzická nepřítomnost jednoho z rodičů.

Je tedy otázkou, zda se vyplatí trpět v manželství bez lásky, nebo je-li lepší rozvod. Pokud rozvod, tak ideálním řešením je samozřejmě ten nesporný, kdy se rodiče dohodnou a jednají v nejlepším zájmu dítěte. Rozhodnou-li se rodiče krizi překonat, měli by stále myslet na to, že jdou svým dětem příkladem, a neměli by se tedy hádat či ponižovat v přítomnosti dětí.

3 Výchova

Výchova je proces záměrného působení na osobnost člověka s cílem dosáhnout pozitivních změn v jejím vývoji. Proces záměrného a cílevědomého vytváření a ovlivňování podmínek umožňujících optimální rozvoj každého jedince v souladu s individuálními dispozicemi a stimulujících jeho vlastní snahu stát se autentickou, vnitřně integrovanou a socializovanou osobností (Průcha a kol., 2003).

Kraus (2001) vnímá výchovu jako cílené vstupování do celoživotního procesu zespolečňování jedince, probíhající v jistém konkrétním kulturně-spoločenském systému. Je nezbytné, aby vycházela z daných podmínek konkrétní společnosti. Je to činnost životem podmíněná a život podmiňující, podílející se na utváření osobnosti i celých sociálních skupin, a tím také na spoluutváření celé společnosti.

Protože je výchova cíleným jednáním, předpokládá se, že se ví, čeho chce jednatel člověk dosáhnout a jak toho lze dosáhnout. Zpravidla chce konkrétním způsobem ovlivnit jednoho nebo více jiných lidí. Proto jsou cíle, normy a návod k jednání nejdůležitější náplní praktické výchovy. Edukant se má stát osobou na úrovni, znalou asertivního chování a společenských norem (Brezinka, 2001).

Ne vždy má rodina optimální vliv na výchovu dítěte. O možných příčinách selhávání výchovné péče v rodině píše Pávková a kol. (2008). K nejčastějším příčinám řadí neplnění rodičovských povinností, nesprávné výchovné metody, neochotu rodičů přijímat kritiku a odbornou pomoc při výchově. Dále upozorňuje na škodlivost alkoholismu a kriminálního chování v rodině, na nízkou úroveň mravních a etických hodnot. Zásadním problémem je ale také nedostatek citových podnětů a společných hodnotových zážitků v rodině a nedostatek času věnovaný dítěti.

3.1 Typy výchovy

Čáp (1993) uvádí klasické dělení typů výchovy podle Kurta Lewina. Toto členění obsahuje tři základní styly výchovy:

- autokratický – vychovatel mnoho rozkazuje, hrozí a trestá, málo respektuje přání a potřeby dětí, má pro ně málo porozumění, ovlivňuje edukanty svými zkušenostmi, úsudky a rozhodnutími, poskytuje jim málo samostatnosti a iniciativy
- liberální – vychovatel řídí děti málo nebo je neřídí vůbec, neklade přímo požadavky, pokud vysloví požadavek, tak nekontroluje a nepožaduje jeho důsledné plnění
- demokratický – vychovatel dává dětem přehled o celkové činnosti skupiny a jejich cílech, čímž podporuje spolupráci, udílí méně příkazů, působí spíše příkladem než hojnými tresty a zákazy

Za nejvhodnější se obecně považuje demokratický styl, který nejvíce rozvíjí samostatnost dětí, ale učí je rovněž spolupráci. Je založen na principu rovnosti dětí a dospělých. Naopak za nejméně vhodný je označován liberální styl, kdy dítě není dostatečně motivováno, nemá pocit řádu ani jistoty a může mu dokonce připadat, že o něho rodiče nejeví dostatečný zájem.

Výchovné styly samozřejmě nejde takto striktně rozlišit, avšak měly by sloužit jako určitý odrazový můstek. Obecně se dá říci, že výchova se stále více uvolňuje, děti mají více možností. Cílem výchovy by mělo být postupné a nenásilné vštěpování hodnot, slušných mravů a společenských poznatků.

3.2 Výchovná prostředí

Výchovných prostředí lze zaznamenat během života několik. Ihned po narození nás nejvíce ovlivňuje rodina, poté vrstevníci ve školce či škole, v dospělosti pak pracovní kolektiv a média. Vše, co nás obklopuje, nás i svým způsobem ovlivňuje a přímo nebo nepřímo vychovává. To zda nás prostředí ovlivní pozitivně či naopak je ale také otázka vrozených dispozic jedince.

Důležitostí prostředí a jeho vlivu na vývoj dítěte se zabývá Vágnerová (2005). Prostředí působí na dítě pomocí interakce, která může být s lidmi, neživými objekty nebo dokonce se symboly. Aby se dítě mohlo vyvíjet, musí projevit určitou aktivitu, musí reagovat na podněty a samo stimulovat specifické reakce lidí ve svém okolí. Prostředí dále dělí na fyzické a sociokulturní.

Fyzické prostředí (prostor, který člověka obklopuje) je velmi důležité, především míra jeho stability, strukturovanosti a předvídatelnosti. Pokud takové je, dítě chápe zákonitosti, které zde platí.

Z hlediska psychického vývoje je však nejdůležitější sociokulturní prostředí a s ním i rozvoj společensky podmíněných zkušeností, tedy socializace. Mezi socializační činitele patří společnost, sociální vrstva a rodina.

4 Volný čas

Volný čas je veškerý čas, který člověku zbyde po splnění povinností (např. pracovních, školních) a po uspokojení základních potřeb jako je spánek a stravování. Pro kvalitní rodinný život je tato doba zcela zásadní a část volného času by měla správně fungující rodina trávit společně.

Tím, že rodiče tráví s dětmi čas, dochází ke vzájemnému uspokojení potřeb, prohlubují se citové vazby. Gabriel (2008) vyzdvihuje význam těchto aktivit a vidí v trávení společného času jakési předávání zkušeností. Rodiče mají pro co žít a jejich odkaz bude pokračovat v jejich potomcích. Je důležité podotknout, že i rozšiřování obzorů je vzájemné, mnohdy se rodiče začnou o nějakou činnost zajímat pouze pro to, že se o ni začalo zajímat jejich dítě.

Pávková (2008) charakterizuje volný čas jako dobu, kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a těší nás, přinášejí nám pocit uspokojení a uvolnění. Běžně se pod tento pojem zahrnují odpočinek, rekreace, zábava, zájmové činnosti a vzdělávání, dobrovolná společensky prospěšná činnost i časové ztráty s těmito činnostmi spojené. Čáp (1993) tento výčet konkretizuje několika položkami, které se dostávají stále více do popředí. Mezi ně patří využívání prostředků masové komunikace, především televize (aktuálně také internet), sport, příroda, cestování, manuální činnosti či zahrádkářství.

4.1 Historický vývoj výchovy ve volném čase

Volný čas se v průběhu dějin měnil svou délkou, svým složením a v neposlední řadě se měnily také instituce zaštiťující konkrétní zájmové činnosti. Těmto změnám se věnuje podrobně Pávková (2008), pro naše účely však stačí zmínit pouze stručný průřez, počínaje 17. stoletím a konče stoletím 20.

Počátky výchovy ve volném čase jsou spjaty s proměnami práce a životního způsobu obyvatel měst a vesnice po skončení třicetileté války v roce 1648. Tehdy započal dlouhodobý proces uvolňování života člověka. Oddělování bydliště, pracoviště a místa volného času probíhalo poté ve zrychleném tempu zvláště od první poloviny 19. století.

V průběhu 19. a zejména 20. století se volný čas stal významnou dimenzí každého člověka, a to zprvu spíše ve vyšších vrstvách a ve městě. Změny ve volném čase (resp. i změny v pracovní době) probíhaly odlišně u lidí různých společenských vrstev a sociálního postavení. Pokud jde o děti, lidé si velmi brzy uvědomili, že pokud se o ně po vyučování nikdo nestará, má tato situace negativní vliv na jejich počínání ve společnosti.

Tento fakt umožnil zrod aktivit a zařízení volného času. Rozvoj zařízení a aktivit volného času podpořil úsilí omezit a zrušit direktivní podřizování se dítěte přísné rodinné a školní výchově. Místo toho vystoupil do popředí zájem o umělecké a tělesné výchovy, pobyt v přírodě a rukodělné činnosti, vznik hnutí nových škol i dobrovolných sdružení dětí a mládeže.

Příslušníci dělnictva usilovali o kratší pracovní dobu, která tvořila podstatnou část dne a celého života dospělých, mládeže i dětí. Cílem bylo získat více času na regeneraci, na sebevzdělávání, rozvoj zájmů, na sociální a veřejnou činnost. Začaly se objevovat vzdělávací, hudební, divadelní, tělovýchovné nebo turistické aktivity, pořádaly se výlety, slavnosti nebo shromáždění, vznikaly kluby, dělnické domy, zájmové, odborové, sociální i politické organizace. Záslouhou obcí, sdružení dospělých i mládeže, osvědčených pedagogů, lékařů a veřejných pracovníků se rozvíjely nové typy činností a realizačních institucí.

Od konce 2. světové války se sdružení, zařízení a jejich aktivity rozšiřovaly a obsahově rozvíjely v podmínkách rozděleného kontinentu, přičemž v obou jeho částech procházela obnovená předválečná sdružení a zařízení rychlým vývojem.

V devadesátých letech 20. stol. se evropská společnost začala radikálně proměňovat, což se projevilo také v pojetí a praxi výchovy dětí a mládeže ve volném čase. Zanikla bipolarita uspořádání evropského kontinentu, zintenzivněly mezinárodní kontakty a prohloubil se evropský integrační proces. Do popředí začaly vystupovat společné zřetele a cíle, jejichž zásadním společným východiskem se počátkem tohoto období stala *Úmluva o právech dítěte* (OSN, New York, 20. listopadu 1989).

4.2 Funkce volného času

Volný čas je pro každého jedince důležitou součástí života, a to bez ohledu na jeho věk, náboženské vyznání nebo snad společenské postavení. Všichni se potřebujeme oprostít od problémů všedních dní, zregenerovat své síly (jak fyzické, tak psychické), a k tomu nám slouží volnočasové aktivity. Ty nám poskytují odpočinek, zabaví nás, ale také nás rozvíjí a obohacují.

Z pedagogického hlediska má volný čas dětí a mládeže dva úkoly. Zaprvé bezprostřední naplňování volného času smysluplnými rekreačními i výchovně-vzdělávacími aktivitami, tedy vychovávání ve volném čase. Druhým úkolem je výchova k volnému času, seznámení jedince s množstvím zájmových aktivit včetně základní orientace a pomoci na základě vlastních zkušeností najít v různých oborech oblast zájmové činnosti, která mu dá možnost uspokojení a seberealizace (Pávková, 2008).

Děti různých věkových kategorií věnují značnou část svého volného času hrám. Jak uvádí Čáp (1993), v současnosti se již uznává, že hrou se dítě mnohému naučí, připraví se pro práci i pro život. Různé hry kladou požadavky na různé psychické procesy, stavy a vlastnosti, tím se i jejich výchovné účinky stávají značně rozmanitými. Hry učí děti dodržovat pravidla, ovládat afekty, pomáhají jim překonávat únavu a obtíže a soustředit pozornost. Mají tedy značné formativní účinky, a to zvláště proto, že to jsou činnosti silně motivované.

4.3 Rodina a volný čas

V každé dobře fungující rodině by měli její členové trávit část volného času společně. Bohužel opak bývá pravdou. Důvody mohou být různé, nejčastějším problémem je nedostatek volného času, resp. nedostatek volného času, který jsme ochotni věnovat někomu jinému než sobě. Stává se, že po náročném dni nemají dospělí, a mnohdy ani děti náladu na společné aktivity a raději si šetří chvíle volna pro osobní klid. Je přitom jisté, že společné rodinné aktivity utužují vazby mezi členy rodiny a mohou také motivovat k překonávání životních krizí.

V rušném tempu dnešního života snadno přehlédneme, že společná zábava patří k důležitým prvkům budování pozitivního rodinného vztahu. Ve skutečnosti nezabere tolik času, jak si mnohdy myslíme. Platí zde totiž snad více než kde jinde, že kvalita převažuje nad kvantitou (Dinkmeyer, 1996).

Je třeba podotknout, že rodinu nezoceluje pouze zábava a společné koníčky, ale také společné vykonávání domácích prací. Tím, že jsou tyto aktivity vnímány mnohdy negativně, je ale nezařazují do svého výzkumného šetření. Na druhou stranu, jsou-li tyto činnosti vykonávány s klidem a členové rodiny při jejich plnění kooperují, může to mít blahodárné účinky na soudržnost rodiny. Podobně je to s přípravou do školy. Především v mladším školním věku tvoří pomoc s přípravou do školy značnou část společného času rodiny.

U dětí je ovlivňování volného času důležité také z výchovných důvodů. Nemají zatím dostatek zkušeností a nedovedou se tedy orientovat ve všech oblastech zájmových činností. Vedení v oblasti volného času je úspěšné tehdy, je-li citlivé a nenásilné, nabízené činnosti pestré, přitažlivé a dobrovolné (Pávková, 2008).

Pávková (2008) také uvádí, že prvotní roli při posuzování sociálních vlivů ve volném čase hraje rodina. Zde jedinec získává první zkušenosti s využitím volného času, rodiče jsou pro něho prvním vzorem. Děti se tedy od svých rodičů učí žít určitým způsobem a napodobují jejich životní styl včetně trávení volného času. Pro formování vztahu k volnému času jsou důležité určité aspekty, jako je typ rodiny (rodinné soužití, velikost rodiny, věk rodičů i dětí, počet, styl rodinné výchovy apod.), zájmy rodičů, vzájemná tolerance, ale také financování koníčků.

4.4 Volnočasové aktivity

Volnočasové činnosti lze rozdělit na oddechové a zábavní (například hry, kontakt s přáteli apod.) a naproti tomu na činnosti zájmové, které jsou obzvlášť důležité pro výchovu a formování osobnosti. Týkají se vždy určité oblasti skutečnosti nebo praxe (zájmové činnosti kulturní, technické, sportovní, ve vztahu k přírodě aj.). Mají výrazné formativní účinky, neboť kladou zvýšené požadavky na psychické předpoklady, jejich realizace je dlouhodobá a se silnou motivací. Uspokojují různé potřeby člověka, včetně potřeby seberealizace (Čáp, 1993).

Během let se u dětí výrazně mění zájem o volnočasové aktivity v souvislosti s nově nabytými poznatky. K největším změnám tak dochází s nástupem do školy a v pubertě. Průřezem aktivit dětí mladšího školního věku se zabývá Pražská skupina školní etnografie (2005). Dokud děti neovládají zcela své čtenářské schopnosti, projevují větší zájem o televizi, ve které sledují vše, co jim rodiče dovolí. Změna nastává přibližně ve třetí třídě, kdy začínají číst komiksy a dětské knížky. Ve čtvrté třídě dochází k rozvoji koníčků, nejčastěji se jedná o modelářství, kutilství, chovatelství a oddílové sporty. V páté třídě pak klesá zájem o knihy i časopisy a vzrůstá zájem o počítač.

Ideálním stavem je, pokud má rodina společné zájmy a její členové mohou trávit čas spolu u činnosti, která je příjemná i přínosná pro všechny. Má-li dítě vlastní koníček, očekává zájem a podporu ze strany rodičů. Pokud se rodina podílí na zájmech jednotlivých členů, byť jen pasivně, může ji to značně posílit, především v síle rodinných vazeb a budování důvěry.

4.5 Technologie vs. osobnostní rozvoj

V dnešní době nekonečného technologického rozmachu není nic neobvyklého, že děti tráví čas raději hraním her na počítači nežli aktivitami s rodiči. Mnohdy se pak stává, že dítě je tzv. vychováváno televizí, případně i jinými dostupnými technologiemi. Tohoto faktu si již všimly různé zábavné instituce a snaží se zvýhodňovat rodiny s dětmi nejrůznějšími způsoby (např. rodinné vstupné, slevy pro děti, podpora ze stran sportovních institucí). Některé rodiny si tak stále udržují společné zájmy v podobě návštěv kulturních akcí, aktivní turistiky a sportu aj. Dalšími oblíbenými aktivitami jsou hry, nemusí se nutně jednat o hry společenské, deskové, mohou to být i hry sportovní.

Dítě je však vděčné za každý podnět, který ho může nějakým způsobem obohatit. Není ale úplně vhodné, pokud nedostatek času kompenzují rodiče nákupem hraček v hračkářství s myšlenkou, že si dítě vyhraje samo. Dříve si děti byly schopné hrát téměř s čímkoliv, a rozvíjet tak svou představivost. Dnes se jim dostávají do rukou hračky hotové, předem určené nějakému účelu, čímž hrozí útlum fantazijního progresu.

Matějček (2008) nabádá rodiče, aby dětem sami vymýšleli a dělali hračky, neboť jim tyto budou milejší a vzácnější. Můžou také dohlížet na dítě, aby si hračku vyrobilo samo s pomocí vlastní iniciativy. Hračka by měla podněcovat pohybový, smyslový, rozumový

a citový vývoj dítěte, rozvíjet společenské postoje a napomáhat k vytváření dobrých návyků, podněcovat a usměrňovat fantazii, je však potřeba dávat pozor na vývojovou vhodnost hračky pro dítě (jde o vývojový věk, ne o věk skutečný).

5 Rodinné rituály

Důležitou roli v udržení sounáležitosti hrají i rodinné rituály, jichž se všichni účastní, které mají svůj význam a rodinu spojují. Společná zkušenost, kterou přinášejí, přispívá k pocitu vzájemnosti a činí rodinné soužití jedinečným a smysluplným (Vágnerová, 2005).

Rodinné rituály jsou pro rodinu typické události a činnosti utvářené v průběhu let. Mívají nejčastěji podobu každodenní rutiny, jako např. stolování, loučení před odchodem, večerní ukládání ke spánku, aj., nebo slavnostní příležitosti, např. narozeniny, rodinná výročí, Vánoce a jiné svátky (Sobotková, 2007).

Obvykle jsou tyto rituály vykonávány ustáleným způsobem, s nímž jsou všichni zúčastnění srozuměni. Každý člen rodiny má při nich přidělenou svou úlohu, kterou pravidelně plní. Patrně nejvýznamnějším rodinným rituálem všedního dne je společné jídlo. Tato zvyklost má dané normy, jako např. kdo vaří, jaké jídlo, stolování, konkrétní hodina, témata u jídla, poděkování za jídlo. Dalším častým rituálem je ukládání dětí ke spánku. I u této události probíhá dění podle určitého řádu. K tomuto rituálu se občas pojí vyprávění nebo čtení pohádky, polibek na dobrou noc, říkanka aj. (Matoušek, 2003).

Postupně se od těchto každodenních rituálů ale opouští. Společné stolování je spíše výjimečné, případně se dodržuje pouze o víkendech a svátcích, kdy jsou rodiče i děti oproštěni od povinností pracovních či školních. Ukládání dětí ke spánku není časově nikterak náročné, avšak upadá tradice čtení pohádek na dobrou noc, mnohdy je vyprávění rodičů nahrazeno televizní pohádkou.

Matoušek (2003) dále uvádí slavení svátků a narozenin jako ritualizované slavnostní obřady. Kromě obdarování člena rodiny při nich dochází k různým projevům rodinné sounáležitosti. Upevňují se velmi důležitá mezigenerační pouta. Vedle svátků a narozenin slaví rodina také svátky sezónní, rodiny věřících si pro domácí potřebu upravují rituály církevní, rodiny nevěřících si konstruují vlastní obřady. Tyto rituály jsou naplněné symboly a dědí se mezi generacemi.

Tyto mnohdy drobné počiny mají hned několik základních funkcí. Poskytují členům určitě jistoty a řád. Mohou pomoci najít jednotlivcům v případě krize opět pevnou půdu pod nohama nebo motivovat i celou rodinu. Rituály dávají pocit toho, že o nás má někdo zájem, podporuje nás a prožívá život s námi.

PRAKTICKÁ ČÁST

6 Charakteristika výzkumného šetření

Tato část bakalářské práce popisuje předmět výzkumu, cíle výzkumu a hypotézy, z nichž vycházím. Je zde upřesněna metodika a průběh výzkumu. Dále je uvedena analýza dat a interpretace výsledků výzkumu.

Kvantitativní výzkumné šetření proběhlo formou dotazníkového šetření. Tuto metodu jsem zvolila pro získání co největšího počtu respondentů z různých míst bydliště a různého věku. Respondenty byli rodiče z úplných rodin, tedy z rodin, kde je zastoupena výchovná role matky i otce. Požadavkem bylo, aby tito respondenti měli alespoň jedno dítě ve věku od 6 do 15 let.

6.1 Cíl výzkumného šetření a stanovení hypotéz

Hlavním cílem výzkumu bylo zjistit, zda rodiče investují čas do aktivit, které by mohly sloužit jako prevence před rozpadem rodiny. Dále jsem zjišťovala, jaké aktivity provozují, zda udržují rodinné rituály a jestli jim s výchovou pomáhají prarodiče dětí. Získané informace jsem se snažila uvést do souvislosti s místem bydliště, počtem dětí v rodině nebo s věkem dětí.

Výzkumné hypotézy pro tento výzkum byly stanoveny čtyři:

Hypotéza č. 1: Rodiny žijící na venkově udržují více rodinných rituálů než rodiny žijící ve městech.

Hypotéza č. 2: Rodiče s dvěma a více dětmi hrají s dětmi méně společenských her než rodiče s jedináčkem.

(Zdůvodnění: Rodiče využívají toho, že si sourozenci hrají mezi sebou.)

Hypotéza č. 3: Rodiny s jedním až dvěma dětmi jezdí na dovolenou častěji než rodiny se třemi a více dětmi.

Hypotéza č. 4: Rodiny, ve kterých se o děti pravidelně stará pouze jeden z rodičů, svěřují děti na hlídání prarodičům častěji než rodiny, ve kterých se o děti starají pravidelně oba rodiče.

6.2 Metody výzkumu

K získání potřebných dat jsem použila kvantitativní výzkum. Výzkumným nástrojem byl dotazník vlastní konstrukce, který obsahoval dvanáct otázek. Znění otázek je uvedeno u analýzy dat. Tento nástroj jsem použila, abych získala co nejvíce respondentů a dat. Návratnost byla 90,5 %, z dvou set dotazníků mi jich nebylo vráceno pouze devatenáct.

6.3 Výzkumný soubor

Výzkumným souborem tohoto šetření byli rodiče dětí ve věku od šesti do patnácti let. Tuto věkovou hranici jsem zvolila proto, že se jedná o věk povinné školní docházky, kdy děti potřebují značnou pomoc a podporu ze strany rodičů. V nastalé pubertě se pak může zájem dětí o čas s rodiči snižovat a může docházet k morálním krizím v rodině.

Dalším požadavkem bylo, aby se jednalo o rodiny úplné, tedy aby v nich byla zastoupena jak role matky, tak otce. Pro plnohodnotnou a efektivní výchovu jsou tyto dvě role nezastupitelné. Protože se práce zabývá udržením soudržnosti v rodině, je zapotřebí dbát na to, aby byly ve výzkumném vzorku pouze rodiče z úplných rodin.

6.4 Realizace výzkumu

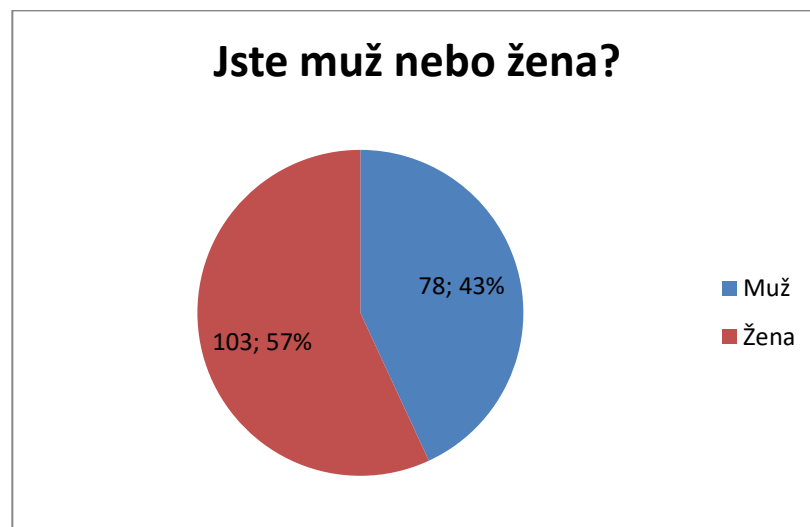
Dotazník byl rozdáván v tištěné podobě během února roku 2017. Rodiče jsem kontaktovala osobně, případně obdrželi více dotazníků pro své známé a kolegy v práci. Takto bylo rozdáno 200 dotazníků a vrátilo se jich 181 kompletně vyplněných.

6.5 Analýza a interpretace dat

V této kapitole jsou vyhodnoceny výsledky výzkumného šetření. Získaná data byla zapsána do záznamového archu a následně byla převedena do jednotlivých grafů. Vedle grafů je uvedeno přesné znění otázky a výsledky jsou vždy doplněny o komentář.

1) Jste muž nebo žena?

Graf 1: Pohlaví

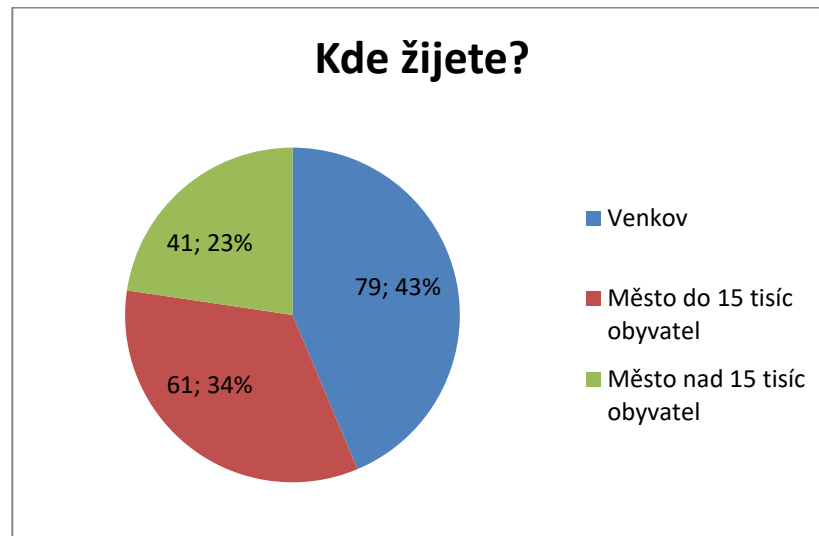

Komentář:

První otázka dotazníku byla zaměřena na pohlaví respondentů. Výzkumného šetření se zúčastnilo celkem 181 respondentů, přičemž mužů bylo 78 (43%) a žen 103 (57%).

2) Kde žijete?

Graf 2: Kde žijete?

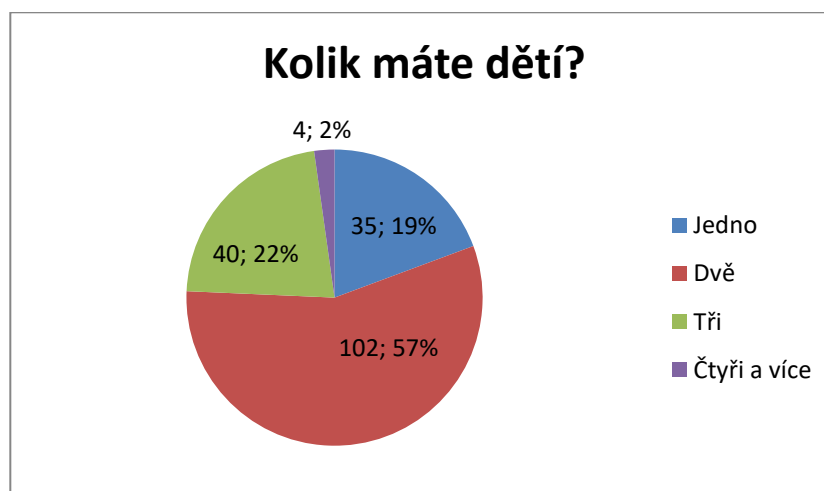

Komentář:

Druhá otázka se zabývala bydlištěm respondentů, zda žijí na venkově, případně v jak velkém městě. 79 (43%) respondentů žije na venkově, ve městě do 15 tisíc obyvatel jich žije 61 (34%) a ve městě nad 15 tisíc obyvatel jich žije 41 (23%).

3) Kolik máte dětí?

Graf 3: Kolik máte dětí?

Komentář:

Třetí dotazníková otázka zjišťovala, kolik má respondent dětí. Jedno dítě má 35 (19%) respondentů, dvě děti má 102 (57%) respondentů, tři děti má 40 (22%) respondentů, čtyři a více dětí mají 4 (2%) respondenti. Tři z těchto respondentů mají právě čtyři děti, jeden respondent jich má šest.

4) Kolik let je Vaším dětem?

Na tuto otázku respondenti odpovídali volnou odpovědí, přičemž většina z nich má všechny děti spadající do požadované kategorie šest až patnáct let. Sedm respondentů má jedno z dětí mladší této věkové hranice, devět respondentů naopak starší.

5) Kolik hodin týdně (včetně víkendu) se aktivně věnujete svým dětem?

Graf 4: Kolik hodin týdně se aktivně věnujete svým dětem?

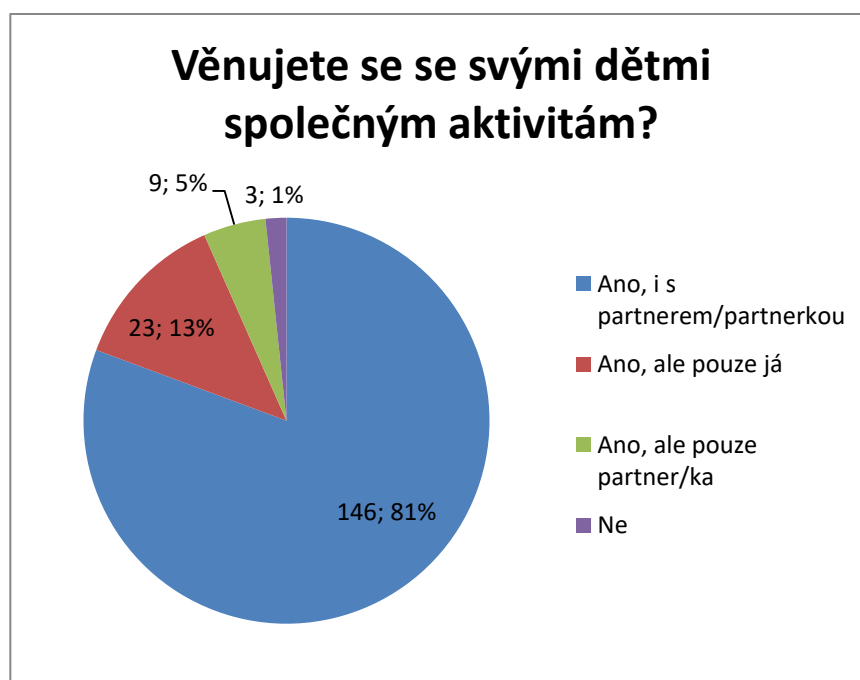
Komentář:

Tato otázka byla doplněna o vysvětlující informace. Dotaz na čas se vztahuje na společné aktivity s jedním dítětem, které patří do věkové hranice šest až patnáct let.

23 (13%) respondentů tráví společnými aktivitami s dětmi maximálně tři hodiny týdně, 25 (14%) s nimi tráví tři až šest hodin, šest až devět hodin s dětmi tráví 73 (40%) respondentů, devět až dvanáct hodin 13 (7%) respondentů, dvanáct až patnáct hodin 10 (6%) respondentů a více než patnáct hodin s dětmi tráví 37 (20%) respondentů.

6) Věnujete se se svými dětmi společným aktivitám?

Graf 5: Věnujete se se svými dětmi společným aktivitám?

Komentář:

Šestá dotazníková otázka zjišťovala, zda tráví čas s dětmi oba rodiče, pouze jeden z nich nebo ani jeden. Z výsledků je patrné, že ve 146 (81%) případech se dětem aktivně věnují oba rodiče. 23 (13%) respondentů uvedlo, že se jejich partner aktivně nepodílí na těchto aktivitách. 9 (5%) respondentů má partnera/partnerku, který se sám věnuje aktivitám s dětmi, a 3 (1%) z respondentů se těmito aktivitám nevěnují.

7) Pokud ne, jaký je hlavní důvod?

Graf 6: Proč netrávíte s dětmi volný čas?

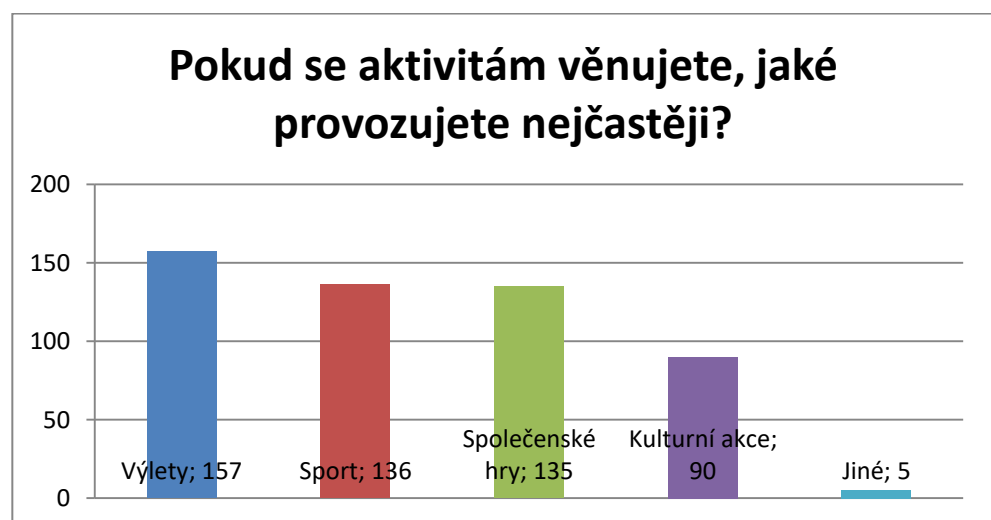

Komentář:

Tato otázka se vztahovala pouze pro respondenty, kteří v předchozí otázce uvedli, že se s dětmi nevěnují společným aktivitám. Z důvodu nedostatku času je tomu tak u jednoho respondenta (33%). Dva respondenti (67%) uvedli, že důvodem je nezájem ze strany dětí. U otázky byla možnost i volné odpovědi, toho však nikdo nevyužil.

8) Pokud se aktivitám věnujete, jaké provozujete nejčastěji?

Graf 7: Pokud se aktivitám věnujete, jaké provozujete nejčastěji?

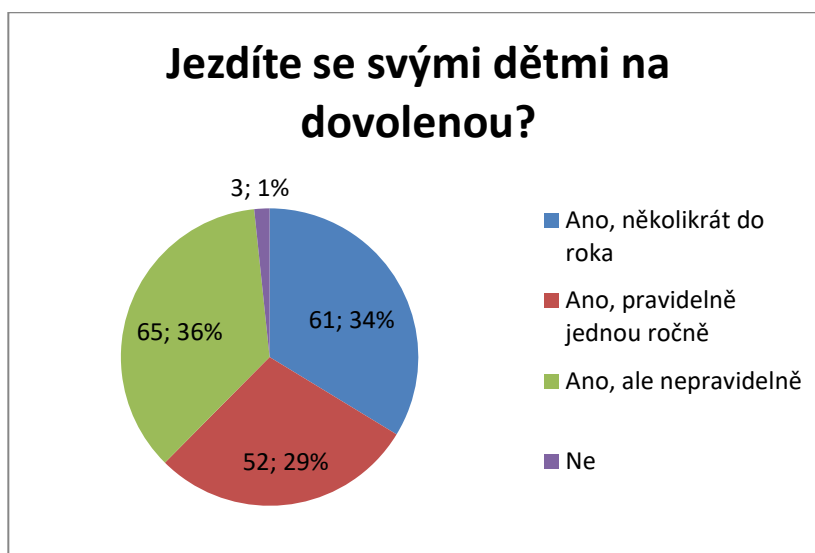

Komentář:

Další otázka již byla zaměřena na konkrétní aktivity. Zde byla možnost zaškrtnout více odpovědí. Nejčastěji provozovanou aktivitou jsou výlety, tuto odpověď označilo 157 respondentů. Dále pak sport, který uvedlo 136 respondentů, společenské hry se 135 respondenty a kulturní akce s 90 respondenty. I zde byla možnost volné odpovědi, které využilo pět respondentů, mezi odpověďmi bylo kutilství, práce na zahradě, výroba dekorativních předmětů a dvakrát příprava do školy.

9) Jezdíte se svými dětmi na dovolenou?

Graf 8: Jezdíte se svými dětmi na dovolenou?

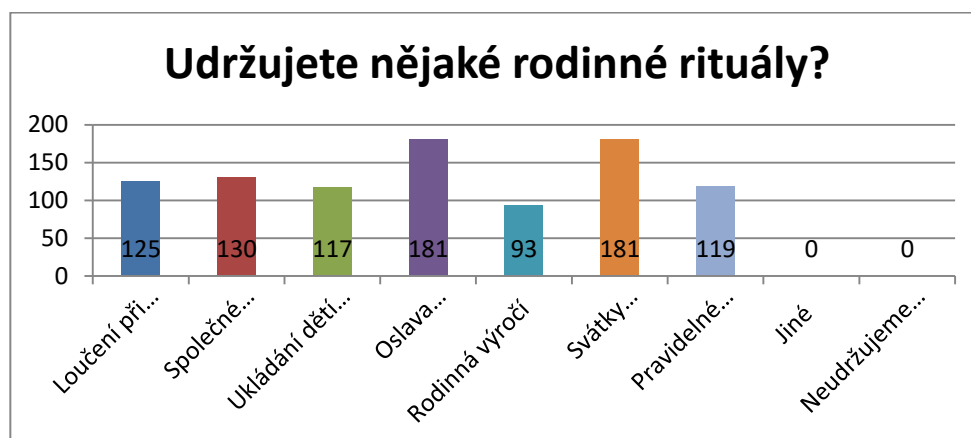

Komentář:

Další otázka byla zaměřena na společné trávení dovolené. Několikrát do roka odjíždí se svými dětmi na dovolenou 61 (34%) respondentů, jednou ročně 52 (29%) respondentů. Nepravidelně na dovolenou odjíždí 65 (36%) respondentů a 3 (1%) nejedí s dětmi na dovolenou vůbec.

10) Udržujete nějaké rodinné rituály?

Graf 9: Udržujete rodinné rituály?

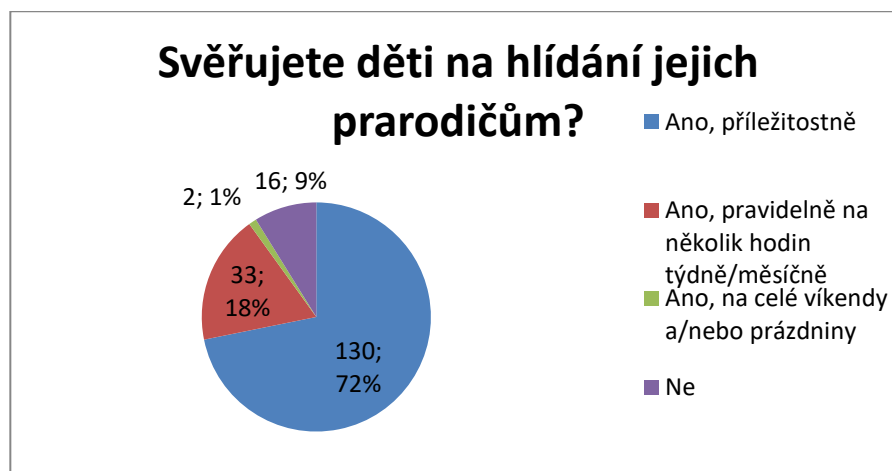

Komentář:

Desátá dotazníková otázka byla zaměřena na to, zda rodiny dodržují nějaké rituály, resp. jaké neboť každý z respondentů označil alespoň dva rituály. Všichni respondenti označili, že slaví narozeniny a křesťanské svátky. Dalším z často udržovaných rituálů je společné stolování, což se týká 130 respondentů. Při odchodu do práce a školy se s rodinou loučí 125 respondentů. Pravidelných rodinných sešlostí se účastní 119 respondentů. Ukládání dětí ke spánku praktikuje 117 respondentů a rodinná výročí slaví 93 z dotázaných. Možnosti volné odpovědi nikdo nevyužil.

11) Svěřujete děti na hlídání jejich prarodičům?

Graf 10: Svěřujete děti na hlídání prarodičům?

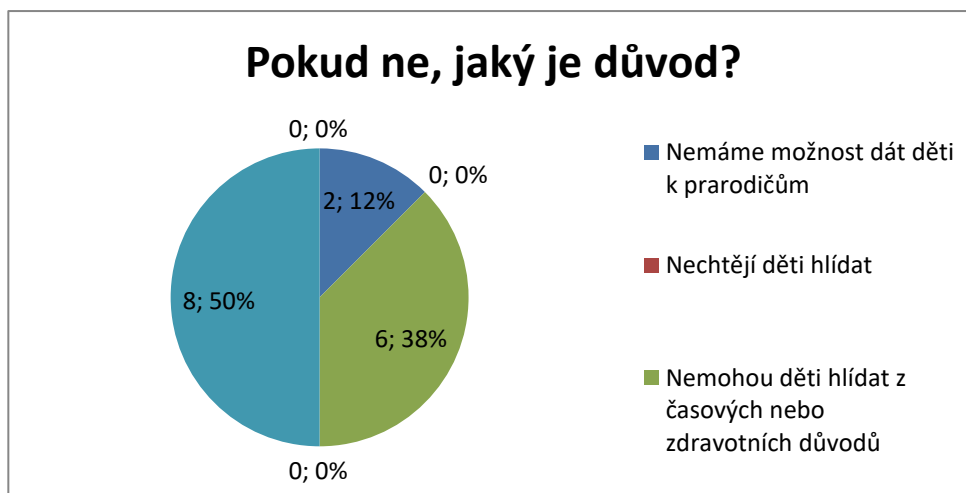

Komentář:

Jedenáctá otázka byla zaměřena na mezigenerační vztahy, konkrétně na to, zda prarodiče hlídají svá vnoučata. Příležitostně dává děti hlídat prarodičům 130 (72%) respondentů, pravidelně na několik hodin týdně nebo měsíčně 33 (18%) respondentů a na celé víkendy, případně prázdniny, pouze 2 (1%) z dotázaných. Možnosti hlídání nevyužívá 16 (9%) respondentů.

12) Pokud ne, jaký je důvod?

Graf 11: Proč nehlídají prarodiče?

Komentář:

Dvanáctá dotazníková otázka byla určena pouze pro respondenty, kteří nesvěřují děti na hlídání prarodičům. Cílem bylo zjistit, co je důvodem. Nejčastějším důvodem bylo, že není potřeba, aby prarodiče děti hlídali, to uvedlo 8 (50%) respondentů. Dále že prarodiče nemohou děti hlídat z časových nebo zdravotních důvodů uvedlo 6 (38%) dotázaných. Možnost hlídání nemají 2 (12%) respondenti, neboť prarodiče jsou v cizině, případně již nežijí.

6.6 Statistické ověření hypotéz

V této kapitole budu pomocí testu Chí-kvadrát pro kontingenční tabulky ověřovat hypotézy, které jsem si stanovila na počátku výzkumného šetření. K těmto čtyřem hypotézám jsem nejprve formulovala hypotézy nulové. Hladina významnosti je rovna 0,5.

Hypotéza č. 1: Rodiny žijící na venkově udržují více rodinných rituálů než rodiny žijící ve městech.

H0: Při sledování počtu udržovaných rodinných rituálů je statisticky významný rozdíl v životě na venkově a ve městě.

H1: Při sledování počtu udržovaných rodinných rituálů není statisticky významný rozdíl v životě na venkově a ve městě.

Tabulka zjištěných (empirických) četností:

Bydliště	4 a méně rituálů	5 a více rituálů	Celkem
Venkov	11	68	79
Město	18	84	102
Celkem	29	152	181

Tabulka očekávaných (teoretických) četností:

Bydliště	4 a méně rituálů	5 a více rituálů
Venkov	$29 \times 79 / 181 = 12,658$	$152 \times 79 / 181 = 66,343$
Město	$29 \times 102 / 181 = 16,343$	$152 \times 102 / 181 = 85,658$

Pomocná tabulka pro vypočítání testového kritéria: $\frac{(emp.-teor.)^2}{teor.}$

Bydliště	4 a méně rituálů	5 a více rituálů	Celkem
Venkov	$(11-12,658)^2/12,658=0,217$	$(68-66,343)^2/66,343=0,041$	
Město	$(18-16,343)^2/16,343=0,168$	$(84-85,658)^2/85,658=0,032$	
Celkem			0,458

Testové kritérium:

$$TK = \chi^2 = \sum \frac{(emp. - teor.)^2}{teor.} = 0,458$$

Kritická hodnota: $\alpha = 0,05$

r ... počet řádků

s ... počet sloupců

$$KH = \chi^2_{\alpha} ((r-1)(s-1)) = \chi^2_{0,95}(1) = 3,841$$

Vyhodnocení hypotézy:

$$TK < KH$$

Z dosažených výsledků konstatuji, že kritická hodnota je vyšší než testové kritérium. Proto hypotézu č. 1 zamítám. Bydliště nemá statisticky významný vliv na množství udržovaných rodinných rituálů.

Hypotéza č. 2: Rodiče s dvěma a více dětmi s nimi hrají méně společenských her než rodiče s jedináčkem.

H₀: Mezi rodiči s jedním a více dětmi je statisticky významný rozdíl v hraní společenských her.

H₁: Mezi rodiči s jedním a více dětmi není statisticky významný rozdíl v hraní společenských her.

Tabulka zjištěných (empirických) četností:

Počet dětí	Hrají hry	Nehrají hry	Celkem
Jedno	31	4	35
Dvě a více	104	42	146
Celkem	135	46	181

Tabulka očekávaných (teoretických) četností:

Počet dětí	Hrají hry	Nehrají hry
Jedno	$135 \times 35 / 181 = 26,105$	$46 \times 35 / 181 = 8,895$
Dvě a více	$135 \times 146 / 181 = 108,895$	$46 \times 146 / 181 = 37,105$

Pomocná tabulka pro vypočítání testového kritéria: $\frac{(emp.-teor.)^2}{teor.}$

Počet dětí	Hrají hry	Nehrají hry	Celkem
Jedno	$(31-26,105)^2 / 26,105 = 0,918$	$(4-8,895)^2 / 8,895 = 2,694$	
Dvě a více	$(104-108,895)^2 / 108,895 = 0,220$	$(42-37,105)^2 / 37,105 = 0,646$	
Celkem			4,478

Testové kritérium:

$$TK = \chi^2 = \sum \frac{(emp.-teor.)^2}{teor.} = 4,478$$

Kritická hodnota: $\alpha = 0,05$

r ... počet řádků

s ... počet sloupců

$$KH = \chi^2_{\alpha} ((r-1)(s-1)) = \chi^2_{0,95}(1) = 3,841$$

Vyhodnocení hypotézy:

$$TK > KH$$

Z dosažených výsledků konstatuji, že kritická hodnota je nižší než testové kritérium. Proto hypotézu č. 2 potvrzuji. Počet dětí má vliv na hraní společenských her.

Hypotéza č. 3: Rodiny s jedním až dvěma dětmi jezdí na dovolenou častěji než rodiny se třemi a více dětmi.

H₀: Mezi rodiči s jedním až dvěma dětmi a rodiči s více dětmi je statisticky významný rozdíl v počtu odjezdů na dovolenou.

H1: Mezi rodiči s jedním až dvěma dětmi a rodiči s více dětmi není statisticky významný rozdíl v počtu odjezdů na dovolenou.

Tabulka zjištěných (empirických) četností:

Počet dětí	Jezdí každoročně	Nejezdí každoročně	Celkem
Maximálně dvě	90	47	137
Minimálně tři	23	21	44
Celkem	113	68	181

Tabulka očekávaných (teoretických) četností:

Počet dětí	Jezdí každoročně	Nejezdí každoročně
Maximálně dvě	$113 \times 137 / 181 = 85,530$	$68 \times 137 / 181 = 51,470$
Minimálně tři	$113 \times 44 / 181 = 27,470$	$68 \times 44 / 181 = 16,530$

Pomocná tabulka pro vypočítání testového kritéria: $\frac{(emp.-teor.)^2}{teor.}$

Počet dětí	Jezdí každoročně	Nejezdí každoročně	Celkem
Venkov	$(90-85,53)^2/85,53=0,234$	$(47-51,47)^2/51,47=0,388$	
Město	$(23-27,47)^2/27,47=0,727$	$(21-16,53)^2/16,53=1,209$	
Celkem			2,558

Testové kritérium:

$$TK = \chi^2 = \sum \frac{(emp.-teor.)^2}{teor.} = 2,558$$

Kritická hodnota: $\alpha = 0,05$

r ... počet řádků

s ... počet sloupců

$$KH = \chi^2_{\alpha} ((r-1)(s-1)) = \chi^2_{0,95}(1) = 3,841$$

Vyhodnocení hypotézy:

TK<KH

Z dosažených výsledků konstatuji, že kritická hodnota je vyšší než testové kritérium. Proto hypotézu č. 3 zamítám. Počet dětí nemá statisticky významný vliv na odjezdy na dovolenou.

Hypotéza č. 4: Rodiny, ve kterých se pravidelně společným aktivitám věnuje pouze jeden z rodičů (nebo ani jeden), svěřují děti na hlídání prarodičům častěji než rodiny, ve kterých se aktivitám s dětmi věnují pravidelně oba rodiče.

H0: Mezi rodinami, kde se o děti stará pouze jeden (nebo ani jeden) z rodičů a rodinami, kde se o děti starají oba rodiče, je statisticky významný rozdíl ve svěřování dětí na hlídání prarodičům.

H1: Mezi rodinami, kde se o děti stará pouze jeden (nebo ani jeden) z rodičů a rodinami, kde se o děti starají oba rodiče, není statisticky významný rozdíl ve svěřování dětí na hlídání prarodičům.

Tabulka zjištěných (empirických) četností:

Péče rodičů	Svěřují na hlídání	Nesvěřují na hlídání	Celkem
Maximálně jeden	31	4	35
Oba	134	12	146
Celkem	165	16	181

Tabulka očekávaných (teoretických) četností:

Péče rodičů	Svěřují na hlídání	Nesvěřují na hlídání
Maximálně jeden	$165 \times 35 / 181 = 31,906$	$16 \times 35 / 181 = 3,094$
Oba	$165 \times 146 / 181 = 133,094$	$16 \times 146 / 181 = 12,906$

Pomocná tabulka pro vypočítání testového kritéria: $\frac{(emp.-teor.)^2}{teor.}$

Péče rodičů	Svěřují na hlídání	Nesvěřují na hlídání	Celkem
Maximálně jeden	(31- $31,906)^2/31,906=0,026$	(4- $3,094)^2/3,094=0,265$	
Oba	(134- $133,094)^2/133,094=0,006$	(12- $12,906)^2/12,906=0,064$	
Celkem			0,361

Testové kritérium:

$$TK = \chi^2 = \sum \frac{(emp.-teor.)^2}{teor.} = 0,361$$

Kritická hodnota: $\alpha = 0,05$

r ... počet řádků

s ... počet sloupců

$$KH = \chi^2_{\alpha} ((r-1)(s-1)) = \chi^2_{0,95}(1) = 3,841$$

Vyhodnocení hypotézy:

$$TK < KH$$

Z dosažených výsledků konstatuji, že kritická hodnota je vyšší než testové kritérium. Proto hypotézu č. 4 zamítám. Svěřování dětí prarodičům není ovlivněno tím, zda se jim věnují oba rodiče či nikoliv.

6.7 Závěr výzkumu

V této kapitole shrnu výsledky výzkumného šetření. Začátkem února bylo rozdáno 200 dotazníků a bylo mi jich navraceno 181 vyplněných, návratnost tedy činí 90,5%. Do výzkumu se zapojili respondenti z celé České republiky, jednalo se o rodiče dětí ve věku od šesti do patnácti let. Dotazník byl vždy položen pouze jednomu z rodičů. Podmínkou bylo, že v rodině musí být zastoupena role matky i otce.

Ze čtyř hypotéz, jež jsem stanovila, se potvrdila pouze jedna, a to že rodiče si nejvíce hrají s jedináčky. Při větším počtu dětí si pak hrají spolu navzájem. Překvapilo mě, že ze zbylých třech hypotéz se nepotvrdila ani jedna.

Hlavním cílem výzkumu však bylo zjistit, zda rodiče investují čas do rodinných aktivit. Tuto myšlenku výzkum jednoznačně potvrdil, neboť pouze tři z respondentů uvedli, že se aktivně nevěnují zájmovým aktivitám se svými dětmi. Na druhou stranu v otázce rodinných rituálů označili všichni respondenti minimálně dva rituály, které dodržují, byly jimi vždy křesťanské svátky a oslava narozenin.

Dále jsem měla zájem zjistit, jak spolupracuje širší rodina. Na tuto problematiku byla zaměřena otázka rodinných rituálů, kdy rodinných sešlostí se účastní 119 respondentů, což je číslo pro mě velmi překvapivé ale také potěšující. Dalším bodem v této oblasti je hlídání dětí jejich prarodiči. Těchto služeb využívá 168 respondentů. Ti, kteří hlídání nevyužívají, tak činí z důvodu, že hlídání nepotřebují (8 respondentů), nemohou děti k prarodičům dát (6 respondentů) nebo prarodiče již zemřeli (2 respondenti). I tato čísla vypovídají o dobré spolupráci a utužování mezigeneračních vztahů v rodině.

6.8 Diskuze

V této kapitole bych se ráda vrátila k teoretickým východiskům své práce. V teoretické stati uvádím důležitost přítomnosti obou rodičů ve výchově a utváření jedince. Zmiňuji, že dítě je vděčné za podněty ze strany dospělých a vyhledává jejich přítomnost. Z mého výzkumu je patrné, že tento zájem děti opravdu projevují, a rodiče se jim snaží tyto podněty poskytovat.

Slovem „rodina“ ale neoznačujeme pouze rodiče a jejich děti. K udržení sounáležitosti nukleární rodiny je mnohdy potřeba také pomoc někoho z rodiny rozšířené. Pomoc může být v podobě cenných rad a zkušeností získaných v průběhu života. Zpravidla tyto rady a pomocnou ruku poskytují prarodiče. Zjistila jsem, že mnoho rodičů využívá i hlídání dětí prarodiči, což posiluje sounáležitost širšího rodinného kruhu.

Bohužel jsem k tématu udržování sounáležitosti rodiny nenašla žádný vhodný výzkum, a tak nemohu své poznatky s ničím konkrétním porovnat. Výzkum na toto nebo podobné téma jsem nenašla v soudobých ani starších dokumentech.

Závěr

Bakalářská práce s názvem „*Společné rodinné aktivity jako posilování sounáležitosti rodiny*“ je zaměřena na problematiku soudržnosti moderní rodiny. Hlavním přínosem práce bylo seznámení se s problematikou a zmapování současné situace v českých rodinách. Dle mého předpokladu se potvrdilo, že počet dětí má vliv na vykonávání společných zábavných aktivit. Naopak počet dětí nemá vliv na trávení společného času na dovolené. Stejně tak místo bydliště se nepotvrdilo jako ovlivňující faktor sounáležitosti rodiny. Pozitivním zjištěním bylo, že rodiny stále udržují rodinné rituály, což vede i k zapojení rozšířené rodiny do dění v samotné nukleární rodině. Bakalářská práce je rozdělena na dvě části, a sice teoretickou a praktickou.

Teoretická stať obsahuje přehled o tom co je vlastně rodina, jak lze trávit volný čas společně a efektivně a pojednává rovněž o důležitosti přítomnosti obou rodičů. Tyto poznatky byly získány z dostupné literatury. Literatura o výchově je velmi dobře popsána a zabývá se jí obdobně mnoho autorů. Kvantitativně horší se zdá být literatura o moderní rodině, chybí tedy kompletní shrnutí aktuálních zvyklostí i trendů, stejně tak literatura zabývající se volným časem mládeže obecně je nedostačující a hůře k sehnání. Ani v oblasti výzkumů jsem se bohužel nedozvěděla žádné aktuální, ba ani starší, informace. Podobné výzkumy tomu mému jsem nenalezla žádné, přitom by bylo jistě velmi zajímavé uchopit toto téma obsírněji a zjistit stav v současných českých rodinách.

V praktické stati jsem provedla dotazníkové šetření, jehož cílem bylo zmapovat nynější situaci v rodině, a to jak v nukleární, tak v té rozšířené. Dotazníky byly rozdávány rodičům dětí ve věku od šesti do patnácti let z úplných rodin, tedy z rodin, kde je zastoupena role matky i otce. Na počátku výzkumu jsem stanovila čtyři hypotézy, z nichž se potvrdila jedna.

Z dotazníkových otázek vyplynulo, že rodiče se snaží dětem věnovat část svého volného času, a také že děti o společné chvíle povětšinou projevují zájem. Množství dětí v rodině hraje roli při rozdělování volného času, čím více dětí v rodině je, tím méně si s nimi rodiče hrají. Dalším aspektem bylo místo bydliště, tedy rozděleno na život na venkově, ve městě do 15 tisíc obyvatel a ve městě nad 15 tisíc obyvatel. Místo bydliště se nepotvrdilo jako směrodatný ukazatel v míře sounáležitosti. Co se rodinných rituálů týče, všichni

respondenti dodržují alespoň dva rituály, a to oslavy narozenin a ctění svátků (především křesťanských). Tyto rituály se projevují také v kooperaci s rozšířenou rodinou.

Seznam použité literatury

- BREZINKA, W. *Východiska k poznání výchovy*. Brno, Nakladatelství L. Marek 2001. ISBN 80-86263-23-1
- CVIKOVÁ, J. *Růžový a modrý svět*. Dunajská Streda, Tlač Valeur 2005. ISBN 80-89140-52-2
- ČÁP, J. *Psychologie výchovy a vyučování*. Praha, Univerzita Karlova 1993. ISBN 80-7066-534-3
- DINKMEYER, D. *STEP: Efektivní výchova krok za krokem*. Praha, Portál 1996. ISBN 80-85282-92-5
- GABRIEL, Z. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha, Grada Publishing 2008. ISBN 978-80-247-1788-3
- CHRÁSKA, M. *Kvantitativní metody sběru dat v pedagogických výzkumech*. Zlín, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně 2015. ISBN 978-80-7454-553-5
- KRAUS, B. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno, Paido 2001. ISBN 80-7315-004-2
- MATĚJČEK, Z. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha, Portál 2007. ISBN 978-80-7367-325-3
- MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha, Sociologické nakladatelství 2003. ISBN 80-86429-19-9
- MAŘÍKOVÁ, H. *Proměny současné české rodiny*. Praha, Sociologické nakladatelství 2000. ISBN 80-85850-93-1
- MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha, Sociologické nakladatelství 2011. ISBN 978-80-86429-87-8
- PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha, Portál 2008. ISBN 978-80-7367-423-6
- PELIKÁN, J. *Výchova pro život*. Praha, ISV 2004. ISBN 80-86642-31-3
- PRAŽSKÁ SKUPINA ŠKOLNÍ ETNOGRAFIE. *Psychický vývoj dítěte*. Praha, Karolinum 2005. ISBN 80-246-0924-X

PRŮCHA, J. *Pedagogický slovník*. Praha, Portál 2003. ISBN 80-7178-772-8

SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Praha, Portál 2007. ISBN 978-80-7367-250-8

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I.: dětství a dospívání*. Praha, Karolinum 2005.
ISBN 80-246-0956-8

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Praha, Karolinum 2007.
ISBN 978-80-246-1318-5

Přílohy

Společné rodinné aktivity jako posilování sounáležitosti rodiny (dotazník)

Milé dámy, milí pánové,

ráda bych Vás touto cestou poprosila o vyplnění dotazníku k mému výzkumu na téma Společné rodinné aktivity jako posilování sounáležitosti rodiny. Jsem studentkou Univerzity Pardubice, oboru Humanitní studia a cílem mé bakalářské práce je zjistit, jakým aktivitám a rituálům se rodiče se svými dětmi věnují, případně zda spolupracují i s rozšířenou rodinou. Vyplnění dotazníku zabere nejvýše 2 minuty. Dotazník je anonymní a slouží čistě ke studijním účelům.

Předem děkuji za Vaši pomoc

Jana Kopečná

1. Jste muž/žena?
 - a) Muž
 - b) Žena
2. Kde žijete?
 - a) Venkov
 - b) Město do 15 tisíc obyvatel
 - c) Město nad 15 tisíc obyvatel
3. Kolik máte dětí?
 - a) 1
 - b) 2
 - c) 3
 - d) Více (napište) _____
4. Kolik let je Vaším dětem? (vypište)

5. Kolik hodin týdně (včetně víkendu) se aktivně věnujete svým dětem? (myšleno každému jednomu dítěti zvlášť; ve věku 6-15 let)
 - a) 0-3 hodin
 - b) 3-6 hodin

- c) 6-9 hodin
 - d) 9-12 hodin
 - e) 12-15 hodin
 - f) 15 a více hodin
6. Věnujete se se svými dětmi společným aktivitám (výlety, společenské hry, sport,..)?
- a) Ano, i s partnerem/partnerkou se dětem věnujeme
 - b) Ano, ale pouze já
 - c) Ano, ale pouze partner/ka
 - d) Ne
7. Pokud ne, jaký je hlavní důvod?
- a) Nemám/e čas
 - b) Děti neprojevují zájem o rodinné aktivity
 - c) Jiné (napíšte) _____
8. Pokud se aktivitám věnujete, jaké provozujete nejčastěji? (Můžete zaškrtnout více odpovědí)
- a) Výlety
 - b) Sport
 - c) Společenské hry
 - d) Kulturní akce
 - e) Jiné (napíšte) _____
9. Jezdíte se svými dětmi na dovolenou?
- a) Ano, několikrát do roka
 - b) Ano, pravidelně jednou ročně
 - c) Ano, ale nepravidelně
 - d) Ne
10. Udržujete nějaké rodinné rituály? (Můžete zaškrtnout více odpovědí)
- a) Loučení při odchodu do práce a školy
 - b) Společné stolování
 - c) Ukládání dětí ke spánku
 - d) Oslava narozenin
 - e) Rodinná výročí
 - f) Svátky (Velikonoce, Vánoce)
 - g) Pravidelné rodinné sešlosti
 - h) Jiné (uveďte) _____

i) Neudržujeme rodinné rituály

11. Svěřujete děti na hlídání prarodičům?

a) Ano, příležitostně

b) Ano, pravidelně na několik hodin týdně/měsíčně (např. aby dítě nebylo samo doma)

c) Ano, na celé víkendy a/nebo prázdniny

d) Ne

12. Pokud ne, jaký je důvod?

a) Nemáme možnost dát děti k prarodičům (nežijí, bydlí v cizině apod.)

b) Nechtějí děti hlídat

c) Nemohou děti hlídat z časových nebo zdravotních důvodů

d) Nechceme, aby zasahovali do výchovy

e) Nepotřebujeme, aby nám s hlídáním pomáhali

f) Jiný důvod (napište) _____